

судимый Ч. вину в совершении преступления признал частично и показал, что... (далее с его слов подробно описываются все обстоятельства совершенного им деяния; приведем в качестве примера лишь те предложения, которые представляют для нас интерес в связи с вышесказанным) ... *Чтобы потерпевшая перестала кричать, он придавил её подушкой, порвав ночнушку, и, возможно, ударил при этом локтем*. Использование номинации *ночнушка* вместо *ночная рубашка* характерно именно для устной разговорной речи, а не для письменного кодифицированного языка. «Поскольку Ф. был слабее, он боялся Иванова и старался ему не перечить» (глагол *перечить* имеет разговорную окраску); «Свидетель Орлова показала, что она слышала от своего мужа об убийстве и о том, что Федоров припрятал нож на чердаке»; «Муж её постоянно избивал, но поскольку родственников у неё нет и податься некуда, приходилось терпеть побои».

Иногда, вероятно, сознавая неуместность употребления разговорной и просторечной лексики в официальном документе, авторы приговоров берут в кавычки подобные лексемы: «По словам свидетеля, подсудимый ворвался в дом, держа в руках нож и угрожая тем, что всех будет "мочить"»; «Допрошенный С. суду пояснил, что он видел, как подсудимый бил потерпевшего по голове каким-то предметом, а затем сообщил всем, что он, т.е. С., "вырубил" потерпевшего». Можно предположить, что появление подобной лексики вызвано стремлением судей подчеркнуть циничность совершенных преступлений и желанием негативно охарактеризовать подсудимых.

Таким образом, судебный приговор – это жанр официально-делового стиля, испытывающий влияние разговорной речи и научного стиля, что обусловлено сложным, «вторичным» характером документа и его содержательными особенностями.

Источники и литература

1. Богданова В.А. Письменная и устная формы научного стиля (на материале лексики) // Вопросы стилистики. – Вып 23. – Саратов, 1989.
2. Васильева А.Н. О целостном комплексе стилоопределяющих факторов на уровне макростилей // Функциональная стилистика: Теория стилей и их языковая реализация. – Пермь, 1986.
3. Кожина М.Н. К основаниям функциональной лингвистики. – Пермь, 1968.
4. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. – М, 1993.
5. Митрофанова О.Д., Акншина Т.Е. Учебная лекция как зона влияния научной и разговорной речи // Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь, 1982.
6. Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. – М., 1988.

Вауліна О.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКИХ ДІЄСЛІВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНІВ О.ГОНЧАРА

У фразеологічному фонді яскраво виявляються самотні мова, її специфічний колорит, особливості образного народного мислення. Фразеологічні одиниці вносять у художнє мовлення струмів свіжості, надають йому більшої колоритності й естетичної краси, сприяють стислості, пружності опису.

Творчий спадок Олесь Гончара давно став о'єктом пильної уваги з боку вчених, але існує чимало проблем, пов'язаних із дослідженням індивідуального стилю письменника, специфіки перекладу його творів іншими мовами.

Мова перекладу – це своєрідна система засобів вираження, яка має ряд особливостей, що «відрізняють її від інших різновидів літературної мови, і які пов'язані з орієнтацією текстів перекладу на іншомовні оригінали, їхньою вторинною мовленнєвою природою [7, с.1].

Однією з умов адекватного відтворення першотвору є бездоганна орієнтація перекладача у фразеології обох мов, прагнення відтворити художньо – стильову своєрідність оригіналу та індивідуальну манеру письменника.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю проблеми художньої майстерності перекладу російської мовою творів класика української літератури Олесь Гончара.

Матеріал для дослідження: художні твори Олесь Гончара (оповідання «Геній в обмотках», «Кресафт», «Двоє вночі», «За мить щастя», «Чорний яр», роман «Собор») та їх переклади російською мовою.

Художній переклад – це вид перекладацької діяльності, надзавдання якого полягає у створенні мовою – рецептором твору, здатного справляти на читача естетичне враження, аналогічне впливові оригіналу. Основне завдання перекладу відчувається при інтерпретації творів красного письменства загалом і виявляється однаковою мірою при відтворенні окремих мікро-компонентів оригіналу, серед них і фразеологізмів.

У фразеології дуже багато національного, а національне – завжди своєрідне.

До оцінювання ефективності того чи іншого способу відтворення семантико – стилістичних функцій фразеології оригіналу треба завжди підходити, враховуючи і літературознавчі, і мовознавчі аспекти. Визначаючи ефективність перекладу тієї чи іншої фразеологічної одиниці, розв'язуючи проблему вибору найточнішого еквівалента, необхідно враховувати естетичну функцію художнього тексту, контекстуальне значення фразеологічної одиниці, за мовознавчим аспектом не забувати літературознавчого. Адже фразеологізм як мікроелемент складного художньо – естетичного цілого, різноманітна сукупність яких створює складну опору – індивідуальний авторський стиль, може бути не рівно вартий одиниці оригіналу в художньому аспекті, хоча з мовного погляду він буде перекладений точно.

Проблему відтворення семантико – стилістичних функцій фразеологічної одиниці при перекладі ускладнює надзвичайно багато факторів, як мовних, так і етномовних : рівень культурного розвитку носіїв мови, географічні та побутові умови їхнього життя , їхня матеріальна культура.

Враховуючи складну смислову структуру фразеологізмів як одиниць семантичної єдності, виділяють такі способи перекладу фразеологічних одиниць :

- 1) фразеологічний спосіб перекладу [9,с.48];
- 2) спосіб фразеологічного калькування [1,с.60];
- 3) описовий спосіб (спосіб перекладу вільним словосполученням або словом) [8,с.49].

До фразеологічного способу перекладу відносяться:

- повні фразеологічні еквіваленти(постійно рівнозначні відповідності, які, як правило , не залежать від контексту) [9, с.55];
- неповні фразеологічні еквіваленти [9, с.55];
- переклад фразеологізмів синонімічними фразеологічними одиницями [9, с.55].

Приклади переконують, що в мові перекладу наявна значна кількість фразеологічних одиниць , які є повними еквівалентами фразеологізмам першотвору. Тотожність багатьох фразеологічних одиниць в українській та російській мовах пояснюється наявністю широкого спільного фразеологічного фонду обох мов, внаслідок чого більшість фразеологізмів збігається не лише за значенням , але й за структурою, лексичним складом. Такі фразеологічні одиниці складають одну з численних груп стійких словосполучень у перекладі творів О.Гончара. Це такі фразеологічні еквіваленти , як :*дух випущу* [2, с.177] – *дух выпущу* [5,с.67], *духом не падав* [4, с.266] – *духом не падал* [3, с.244], *довкруг пальця обвести* [4, с.383] – *вокруг пальца обвести* [3, с.373], *мовчав як риба* [2, с.201] – *молчал как рыба* [5,с.76].

Серед неповних еквівалентів , коли фразеологізми першотвору і перекладу мають структурно – граматичні відмінності виокремлено дві групи [8,с. 50] :

а)фразеологічні одиниці з однаковим (за граматичною характеристикою) стрижневими словами, але різними компонентами.

Наприклад : *Дівчина красива, ти ще свою долю знайдеш.* [2, с.42].

Девушка славная, ты еще свою судьбу найдеш.[5, с.16].

В перекладах творів О.Гончара російською мовою наявні такі фразеологізми з однаковими стрижневими словами, але різними компонентами : *згущає фарби* [4, с.223] – *сгущает краски* [3, с.280], *кулак свербив* [5, с.208] – *кулак чесался* [2, с.79], *ловить думку* [4, с.231] – *ловить мысль* [3, с.215], *очам не повірила* [4, с.113] – *глазам не поверила* [5, с.130].

б) фразеологізми з різними стрижневими словами , але однаковими компонентами : *ледь тримався на ногах* [5, с.201] – *еле держался на ногах* [2, с.100], *висмоктують із пальця* [5, с. 128] – *высасывают из пальца* [2, с.48], *збурюють кров* [5, с.217] – *будоражат кровь* [2, с.83].

У російському перекладі творів О.Гончара наявна незначна кількість фразеологізмів , які є синонімічними фразеологічним одиницям оригіналу. Синонімічні фразеологізми часто називають аналогами (аналоги – фразеологічні одиниці з різним словарним складом) [8, с. 51] або неповними фразеологічними еквівалентами з відсутньою повною кореляцією образного характеру, «тобто коли денотативна образність фразеологічної одиниці оригіналу і мови перекладу є різною , але функціонально – стилістичні та емоційно – експресивні характеристики таких фразеологізмів збігаються повністю » [12,50]. Наприклад : *взяв до уваги* [4, с.252] – *взял на заметку* [3, с.258], *братись за петельки* [4, с.239] – *браться за грудки* [3, с. 287], *дав маху* [5, с.360] – *попал впросак* [2, с.143], *заполонюють душу* [4, с.382] – *захватывают душу* [3, с.370].

Причиною існування фразеологічних еквівалентів є певна універсальність категорій людського мислення , зв'язок образів фразеологічних паралелей із найрізноманітнішими сферами матеріально – культурного , духовного , суспільно – економічного життя народів, їхньою історією , із проявом психофізіологічної діяльності людини , із явищами природи тощо. Значна спільність цих універсалій складає основу незалежного розвитку фразеологічних відповідників , оскільки часто носії різних мов тотожно осмислюють навколишній світ, явища об'єктивної дійсності в образному аспекті.

Фактичний матеріал дає підстави твердити, що перекладачі зверталися до фразеологічного калькування. Фразеологічне калькування – це не просто буквальна копія фразеологічної одиниці першотвору. Багато калькованих висловів відрізняються від фразеологізмів оригіналу способом та структурою фразотворення , бо фразеологічне калькування – це «своєрідна реалізація відношень двох мов , точніше двох мовних і стилістичних систем» [6,80].

Наприклад : [...] , що тільки її Іванові випала честь – [...]. [5, с.11]

[...] , что ее Ивану выпала честь особая – [...]. [2, с.4]

Фразеологічна одиниця *випала честь* не фіксується у фразеологічному словнику російської мови на відміну від української *випала честь* «кому – небудь довірили щось відповідальне , почесне, дуже важливе»[11,с80].

Фразеологічний словник російської мови подає лише фразеологізм *делает (сделало) честь* «по достоинству характеризует кого-либо или что-либо» [10,89]. Тому перекладач, щоб найточніше передати зміст твору та виразити нейтральну позицію автора до героя, використав метод фразеологічного калькування.

Фактичний матеріал мови перекладу творів Гончара засвідчив, що велика кількість фразеологізмів перекладена описово. Наприклад : *потрапила на очі* [4, с.393] – *появилась* [3, с.380], *не лежить душа* [5, с.157] – *не любит* [2, с.59], *була в захваті* [5, с.113] – *одобрительно хохотала* [2, с.42]. Але переклад фразеологічної одиниці оригіналу вільним словосполученням пов'язан із затратою образності й не передає емоційно – експресивних та функціонально – стилістичних відтінків оригіналу. Також при описовому перекла-

ді надзвичайно важлива роль певних контекстуальних обставин, мікро- і макротексту, вужчого й ширшого мовного оточення.

Аналізуючи досліджуваний матеріал, було виокремлено невелику групу фразеологізмів, які передають вільні сполучення оригіналу і не є традиційними в російській мові. Це так звані трансформовані фразеологічні одиниці. Наприклад: *никуда не уйдешь от правды* [3, с.144], *ушли в небытие* [3, с.160], *глазами нас* [3, с.130].

Трансформуючи традиційні фразеологізми, перекладач намагався не тільки уникнути стереотипного, штампованого їх уживання в мові перекладу, але й внести в контекст заряд експресії, пожвавлення оповіді, що наявне в оригіналі. Автори перекладу вдавалися до фразеологічних трансформацій з метою адекватного відтворення експресивно – емоційної картини першотвору. У кожному випадку оновлення фразеологічної одиниці викликано контекстом, його стилістичною орієнтацією і завжди має на меті виконання найрізноманітніших функцій: конкретизації дії, посилення та уточнення значення, збільшення експресії, надання ви словлюванню певних відтінків оригіналу.

Отже, однією з умов адекватного відтворення першотвору є бездоганна орієнтація перекладача у фразеології обох мов, прагнення відтворити художньо – стильову своєрідність оригіналу та індивідуальну манеру письменника.

Аналізований матеріал свідчить, що авторизований переклад художніх творів Олеса Гончара російською мовою є тільки адекватним оригіналу порівняно з неавторизованими перекладами.

Джерела та література

1. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. – М.: Изд-во МГУ. – 1978. – 174 с.
2. Гончар О. Далекие костры: Рассказы. Повести. Пер. с укр. – М.:Советский писатель, 1990.
3. Гончар О.Т. Собор / Авторизованный перевод с украинского языка Изиды Новосельцевой // Роман-газета. – 1987. – №7.
4. Гончар О.Т. Собор. – К.:Дніпро, 1989.
5. Гончар О.Т. Твори:В 7-и т. Т.6:Берег любові: Роман; Оповідання; Статті;/ Приміт. В.Коваля. – К.:Дніпро, 1988.
6. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Львів,1983.– 176 с.
7. Окладникова А.В. Исследования в области языка (проблемы нормы и узуса): Автореф.дис. ...канд. филол. наук. – М.,1980.–17 с.
8. Пилинский Н.Н., Григораш А. Сопоставительный аспект изучения лексики и фразеологии русского и украинского языков // Система і структура східнослов'янських мов. – К.,1997. – С.48–52.
9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974.– 216 с.
10. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И.Молоткова. – 4-е изд. – М.,1987.
11. Фразеологічний словник української мови:В 2 кн. – К.,1993.
12. Цимбалюк Т.В. Мова перекладу Миколи Лукаша:Фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Саведри „Дон Кіхот”/ За ред. Л.О.Пустовіт. – К.: Довіра, 1996.– 238 с.

Гафарова Р.И.

УНИВЕРБАЦИЯ КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ КОМПРЕССИВНОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

На протяжении длительного времени ученые-русисты уделяют пристальное внимание компрессивному словообразованию. Актуальность темы исследования определяется тем, что появляются новые перспективы для познания языковой системы в целом, для создания новых словообразовательных моделей. Словарный состав языка обогащается не только в количественном, но и в качественном отношении, то есть путем расширения семантической структуры имеющихся слов, развития новых значений и становления полисемии. Формирование новых, расширенных или суженных, единиц обусловливается объективной действительностью и происходит под влиянием интралингвистических и экстралингвистических факторов. Цель предлагаемой статьи представить универбацию как один из видов компрессивного словообразования, способствующий обогащению словарного состава языка. Отбор материала для анализа проводился по признаку общности структуры сложных и сложнопроизводных слов, семантического тождества отдельных единиц и наличия слов универбационного (эллиптического) происхождения.

Активизация механизмов компрессии в языке на стыке XX–XXI столетий – один из ярких примеров непосредственной связи языка и истории общества. Развитие экономики, культуры, НТР в обществе требуют новых, экономных в общении средств номинации. Особенно бурно возникают компрессивы в период общественных катаклизмов: революции, войны, смены общественных формаций и т.д. Одним из первых подобное явление рассмотрел польский исследователь Ян Розвадовский, который выдвинул теорию об универбах – как «учение об исконной двучленности всякого наименования». По Розвадовскому, вновь возникающие понятия одними признаками связываются с уже существующими понятиями, другими – от них отличаются; поэтому и языковой знак состоит из двух компонентов – идентифицирующего и дифференцирующего, например: пятно > родимое пятно > родинка. Перед нами один знак, равный одному несложному